

KIYI ALANLARINDAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KENTSEL YENİLEMEDEKİ ROLÜ: HALIÇ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Emre İPEK^{a1}, Süleyman BALLYEMEZ^{b2}

Sorumlu Yazar: **Emre İpek**; E-mail:emreipkm@gmail.com

Özet

Anahtar Kelimeler

Kentsel Yenileme
Endüstri mirası
Kıyı alanları
Haliç

Çalışma kapsamında kıyı alanlarındaki endüstri mirasının kentsel yenileme projelerinde kültür endüstrisi bağlamındaki potansiyeli ele alınmıştır. Bu çerçevede araştırma sahası olarak belirlenen İstanbul kentinin Haliç su yolu bölgesi ve arka alanındaki endüstri mirası incelenmiş ve kentsel yenilemeye konu olmamış fakat olası kentsel yenilemede tetikleyici rolü olacağı düşünülen yapı ve alanlar ortaya konulmuştur. Bölgenin kentsel yenileme potansiyelinin yüksek olduğu ve olası kentsel yenileme çalışmasında dönüşümü tetikleyeceği öngörülen Unkapanı Un Fabrikası, Kasımpaşa Un Farikası, Tersane-i Âmire ve Azapkapı Perşembe Pazarı bölgesinin kültürel kimlikleri ortaya konulmuştur.

THE ROLE OF INDUSTRIAL HERITAGE IN COASTAL AREAS IN URBAN RENEWAL: AN INVESTIGATION ON İSTANBUL HALIÇ

Abstract

Keywords

Urban renewal
Industrial heritage
Culture Industry
Golden Horn

Within the scope of the study, urban renewal projects in coastal areas with high cultural value were discussed. In the studies carried out, the triggering role of the cultural industry in urban renewal studies was revealed. As a result of these researches, the urban renewal potential of the city of Istanbul, which is identified as the study area, in the Golden Horn waterway region and its rear area was evaluated. As a result of the researches and field trips, the cultural heritage of the Haliç waterway and its rear area was examined and the structures that were not subject to urban renewal but which were thought to have a trigger role in possible urban renewal were revealed. The cultural identities of Unkapanı Flour Factory, Kasımpaşa Flour Factory, Tersane-i Amire and Azapkapı Perşembe Pazarı which are predicted to have high urban renewal potential of the region and which will trigger the transformation in the possible urban renewal study have been revealed.

*Bu çalışma İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans programı kapsamında hazırlanmıştır.
^a İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, İstanbul; ¹ORC-ID 0000-0003-3788-1609

^b İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul; ²ORC-ID 0000-0001-5428-8829

Makale Bilgisi: Tez Özeti Başvuru: 21.11.2019; Düzeltme: 11.12.2019; Kabul: 12.12.2019; Çevrimiçi yayın: 25.12.2019

Atf için: İpek, E., Balyemez, S., (2019). Kıyı Alanlarındaki Endüstri Mirasının Kentsel Yenilemedeki Rolü: Haliç Üzerine Bir İnceleme, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 3:2, 121-132.

© 2019 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi ile beraber sanayi ve depolama alanları kıyı alanlarında yoğun olarak yer almışlardır. Fakat teknolojinin daha da gelişmesi ile beraber ileri teknoloji üretim tesisi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu durum kıyı alanlarındaki sanayi-depolama alanlarının terk edilmesine sebep olmuştur. Böylece kültürel değeri yüksek kıyı alanlarında kentsel yenileme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında kentsel yenileme, endüstri mirası ve kıyı alanları kavramları incelenip uluslararası kentsel yenileme projelerinde kültür endüstrisinin yenileme çalışmalarındaki tetikleyici rolü irdelenmiştir. Bu bağlamda Haliç suyolunun kıyıları referans alınıp 400 metre içeri alan taranıp asıl çalışma alanı belirlenmiş ve bu alanın arkasında kalan ve 500 metre içerideki bölgeler arka çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Alanda yapılan incelemeler neticesinde; Haliç suyolu ve arka alanındaki bölgenin kentsel yenileme potansiyeli değerlendirilmiş ve bölgedeki kentsel yenileme çalışmalarının kapsamı üzerinde durulmuştur. Bölgede kentsel yenileme çalışmasına konu olmamış Unkapanı Un Fabrikası, Kasımpaşa Un Farikası, Tersane-i Âmire ve Azapkapı Perşembe Pazarı bölgesinin kültürel kimlikleri ortaya konulmuştur.

2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE TEKNOLOJİK GELİŞİM

2.1. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler

18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan ‘Endüstri Devrimi’ tüm dünyayı etkileyen ve sonuçları günümüze kadar uzanan bir süreci başlatmıştır. Sosyal, teknolojik, siyasal ve iktisadi boyutları ile bu gelişmeler 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür. İlk kez İngiliz Ekonomisti Arnold Toynbee tarafından kullanılan ‘‘Endüstri Devrimi’’ terimi el ile üretimin makineler tarafından yapılması ve fabrika oluşumuna geçiş olarak tanımlanmıştır (Köksal, 2005). İngiltere’ de ulaşım açısından önemli bir avantaj olarak nehirlere ulaşmak kolaydı ve yaygın bir demiryolu ağı da mevcuttu. Bu sayede ulaşım ve iletişim kolay ve ucuzdu. Bu

avantajlar nedeniyle İngiltere’de başlayan gelişmeler, 19. yüzyılın başlarından itibaren Fransa, Almanya, Belçika gibi diğer Avrupa ülkeleri ile ABD’ye yayılmış ve yünlü dokuma, kömür üretimi, demir-çelik gibi sanayi kollarına yansımıştır. 20. Yüzyılın başlarında da İtalya, Hollanda gibi Avrupa ülkeleri ile Japonya ve Rusya kendi Endüstri devrimini yaşamaya başlamıştır. Bu dönemlerin ilk teknik yenilikleri, pamuk ve dokuma üretiminde gerçekleşmiştir.

2.2. Endüstri devriminin Osmanlı İmparatorluğuna yansımaları

‘‘Endüstri Devrimi’’nin 19. yüzyılda Osmanlı Devleti üzerinde yansımaları olmakla beraber, el ile veya basit aletlerle küçük ölçekli üretim eskisi gibi sürmüştür. Ağırılık olarak 1850 ‘den sonra yabancı sermaye sayesinde kentteki sanayi yapılarının sayısı ve türü fark edilir biçimde artmıştır. Bu süreçte genel olarak Almanya, Fransa ve Belçika’dan getirilen üretim teknikleri ve makineler kullanılmıştır (Azizi Sadatlou, 2014).

Ancak endüstriyel teknolojinin, uzmanların ve yapı parçalarının yurt dışından gelmesi dışa bağımlılığı oluşturmuş ve sanayi çabalarının ülke topraklarında köklü bir gelişim yapmasına mani olmuş ve bir girişim çalışması olarak kalmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu endüstri devrimi neticesinde Avrupa’daki 19. Yüzyıl gelişimlerinden olumsuz yönde etkilenmiştir. İslah-ı Sanayi Komisyonu’nun raporuna göre İstanbul ve Üsküdar’da bulunan 2750 adet kumaşçı tezgâhında çalışan 3500 kişinin, 30-40 yıl içinde 25 tezgâh ve 40 çalışana düştüğü belirtilmektedir (Azizi Sadatlou, 2014). Osmanlı İmparatorluğunda kurulan fabrikalar serbest ithalat anlaşmaları sebebi ile işletilememiştir. Bu durumun çözümü olarak yurt dışına öğrenci gönderip Avrupa’daki ileri teknolojinin öğrenilmesini ve öğrenilecek yeni teknolojiyle beraber elindeki hammaddeyi işleyip üretim yapmayı amaçlamıştır.

3. KIYI ALANLARINDA BULUNAN SANAYİ VE DEPOLAMA ALANLARI

Eski medeniyetlerce ekilip biçilen alanlar olarak kullanılan kıyı alanları sanayinin gelişmesi ve deniz ulaşımının rağbet görmesi ile sanayi ve depolama alanları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede hammadde ve üretilen ürün taşımacılığı hızlı bir şekilde yapılabilmektedir. Liman fonksiyonu ve beraberinde oluşan sanayi ve depolama alanları kent unsurları ile bütünlük bir hal almıştır. Fakat 20. Yüzyılın sonlarından itibaren teknolojik gelişim ile beraber sanayi yapılanmasındaki mekânsal ve işlevsel değişim sebebi ile bu yapılar ayrışmaya başlamıştır. Günümüzde ise bu alanlarda; endüstrinin daha büyük alanlara ihtiyaç duyması, kara ve deniz taşımacılığının hızlanması, bilgi toplumuna geçiş, kıyı alanlarının kültür endüstrisi olarak uluslararası değer kazanması, insanların gezinme ve eğlenme yeri olarak kıyı alanlarına rağbet etmesi gibi sebeplerden ötürü bu alanlarda geri çekilmeler yaşanmaktadır.

4. KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE KENTSEL YENİLEMEDEKİ ROLÜ

“Kültür Endüstrisi” kavramını ilk olarak Frankfurt Okulundan Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer tarafından 1947 yılında Amsterdam da yayınlanan “Aydınlanmanın Diyalektiği” kuramında kullanılmıştır. Kullanılma amacı ise, 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında Avrupa ve Amerika’da yükselmeye başlayan eğlence endüstrisinin kültürel metalaşmasını vurgulamaktır. Frankfurt Okulunun söz konusu düşünürlerine göre, eğlence endüstrisinin yükselmesi sebebi ile kültürel ürünlerin standart hale gelmektedir (Çağan, 2003).

Esasen kavram, kültürel mirasın kapitalist düzen içerisinde ekonomik kâr odaklı kullanılmasının toplum açısından yıkıcı etkilerine karşı ortaya çıkmıştır. Fakat kentsel yenileme projelerinde kültürel mirasın topumdaki yadsınamaz önemi ele alındığında yöre halkının projelere katılımı ve kentin yenilenmesinde hızlandırıcı etkisi olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ele alınan

örnek projeler incelendiğinde kentsel yenileme bölgelerinde kültürel mirasın etkin olduğu noktaların belirlenmesi ve bu noktaların kentsel yenileme kavramına uygun şekilde yenilenmesinin kentsel yenileme projelerinde tetikleyici fonksiyonu olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu perspektifle yenilenen alanlar arasında İngiltere Londra’daki “The Old Truman Brewery” bölgesi başarılı örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Bölgedeki tarihi bir fabrika binası özel sektör girişimcileri tarafından kurulan Zelloof Partnership şirketi tarafından 1995 yılında satın alınmıştır (Passic, 2011). Satın alma amaçları bölgeye Londra’daki önemini yeniden kazandırmak, moda, müzik ve sanatı birleştiren bir odak noktası haline getirmek olarak belirlenmiştir. Yatırımcılar “kentsel yenileme” kapsamında süreci tetikleyecek ve katılımcı kitlesini oluşturmak için organizasyon yapacak çekirdek bir kadro kurmuşlardır.

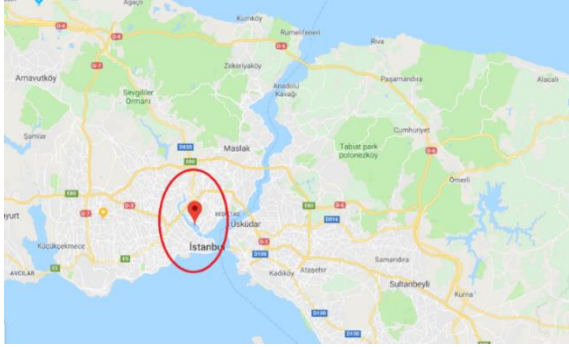
Şekil 1. Kentsel Yenilemede Kullanıcı katılımları (Paterson, 2015)

Yapılan yenileme kararlarında kent katılımcılarının da eğilimleri göz önünde bulundurularak odak noktaları belirlenmiştir. Belirlenen bu odak noktalarında kentsel yenileme çalışmalarına başlanıp projenin bölge halkı ile bütünleşmesi hedeflenmiştir. Brewery bölgesi şuan dükkânlar, galeriler, marketler, barlar ve restoranların yanı sıra küçük işletmelere de ev sahipliği yapan bir sanat ve medya merkezidir.

5. İSTANBUL HALIÇ BÖLGESİ VE GELİŞİM SÜRECİ

İstanbul kentinde varlığını sürdüren medeniyetlerin genellikle Haliç su yolu çevresinde konumlanması bölgedeki kültürel mirasın değerini göstermektedir. Çalışma kapsamında incelenen kıyı alanlarındaki Sanayi ve Depolama alanları irdelendiğinde Haliç Bölgesinin de bu değerli alanlardan biri olduğu gözlemlenmiştir.

Haliç kıyıları Kuzeydoğuda; Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde kalan Karaköy, Kasımpaşa, Sütlüce mahallelerini, Güneydoğuda ise Fatih ilçesine bağlı Sirkeci, Eminönü, Balat, Fener, Ayvansaray mahalleleri ve Eyüp ilçelerini birbirinden ayırmaktadır. Haliç Kıyıları; ulaşım, doğal güzellik, stratejik konum ve kent ilişkileri açısından önemli bir fonksiyonu olduğundan çevresindeki bölgenin gelişmesini ve her dönemde dönüşmesini tetiklemiştir.

Şekil 2. Marmara boğazında Haliç suyunun konumu (Url-1)

Tarihsel birikimi oldukça fazla olan İstanbul kentinin ilk kurulma süreci milattan önce 7. yüzyıla dayanmaktadır. Megaralı Grekler tarafından Khalkedon (Kadıköy) ve sonraları Byzantion (Sarayburnu) koloni kentleri kurulmuştur. Sarayburnu bölgesinin topografik avantajları sayesinde Byzantion kentinin önemi artmış ve güçlü bir kent olmuştur (Yerliyurt, 2008).

Haliç bölgesinin gelişimindeki en önemli etkenler; Roma imparatoru Septimus Severus'un kenti ele geçirmesi, Yunan dönemine ait yapıların yıkılması ve I.Constantinus' un kent yerleşim sınırlarını genişleterek kenti Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olarak ilan

etmesidir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Konstantinapolis ismini alan şehir sadece ticari gelirlerle yaşayan bir koloni kenti olmaktan çıkıp ülkede tüm gelirlerin toplandığı bir merkez halini almıştır (Kılıçarslan, 1981).

Şekil 3. Roma döneminde kent planı (Url-2)

Bizans döneminde ise kente hâkim tepelerde kilise ve manastırların yerleştirilmesi, saray kapısının kentin batı kısmındaki Blahernai (Ayvansaray) bölgesine kaydırılması önemli değişimlerdir. Ayrıca bu dönemde Haliç surlarında bulunan kapıların karşısına iskeleler yapılmış ve buna bağlı olarak kentin güneyindeki yerleşmeler denizcilik ve ticaretle zenginleşmiştir (Yenen ve Yüçetürk 2003).

1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi ile birlikte kente yeni imar hareketlerine başlanmıştır. İstanbul ülke bazında tek kültürel, siyasal ve tüm kentsel faaliyetler açısından imparatorluğun başkenti olarak 'dünya kenti' olarak tanınmaya başlanmıştır (Kılıçarslan, 1981).

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile beraber başkentin Ankara'ya taşınması ve bu dönemde İstanbul için yapılan kent planlamaları kentin gelişimi ve fiziksel silueti açısından belirleyici rol üstlenmiştir. Bu dönemde kente ciddi bir nüfus düşüşü görülmüştür. Kent yüzyılın başında 1 milyonu geçen bir nüfusa sahip iken 1927 yıllarında 690.000'e düşmüş ve 1935'te 740.000'e, 1945'te 900.000'e ulaşabilmiştir. İstanbul kentinde 1980-1990 yıllarında sanayi alanları ve bu alanlara yakın bölgelerde hızlı nüfus artışı görülmüştür. Bu

dönemdeki en önemli imar hareketi ticari ve turizm yapılarının oluşturulmasıdır. Bu oluşumda eski sanayi yapılarının ıslahı öngörülmüş ve Haliç bölgesinde yer alan bazı tarihi yapılar yıkılarak açık alanlar oluşturulmuştur. (Kılıçarslan, 1981).

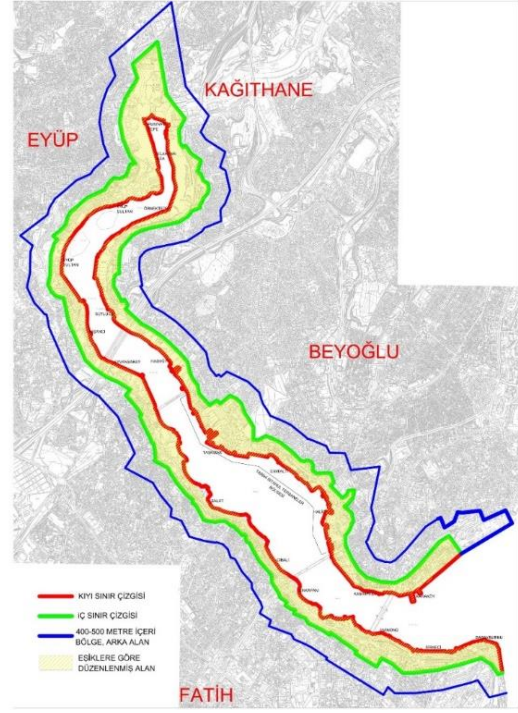
6. ALAN ÇALIŞMASI

Tez çalışması kapsamında Haliç kıyı bölgesinde Sanayi ve Depolama alanlarının yoğun olarak yer aldığı kıyı hattı referans alınmıştır. Bölgedeki tarihi yapılaşmalar, kültürel miras, doğal eşikler, önemli yollar ve kentsel donatılar dikkate alınarak çalışma alanı belirlenmiştir. Belirlenen alan sınırları içerisinde kentsel yenileme potansiyeli değerlendirilerek ve olası kentsel yenileme sürecini tetikleyici yapı ve yapı grupları tespit edilmiştir.

6.1. Çalışma bölgesinin tanımı

Alan belirlemenin ilk aşamasında Haliç'e kıyısı olan tüm ilçelerin kıyı sınır çizgileri belirlenilip Haliç suyolunda kıyı sınır çizgisi oluşturulmuştur. Haliç kıyılarında oluşturulan bu kıyı çizgisi 16 kilometre civarında bir hattı ortaya çıkarmıştır. Bölgede yapılan tespitler çerçevesinde bölgedeki alanların Haliç suyolu ile ilişkisi ve tarihi kimliği gözetilerek yaklaşık 300 metre kıyı çizgisinin içine doğru bir geometrik tarama yapılmıştır.

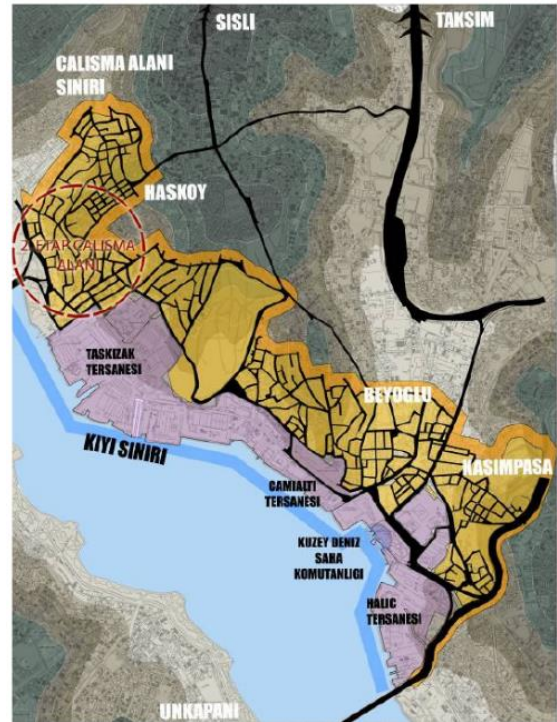
İkinci aşamada suyolunun içerisine doğru çekilen 300 metrelik iç sınır çizgisi; bölgedeki eşikler, topografya, önemli yapılar, önemli bağlantı yolları ve önemli açık alanlar dikkate alınarak organik hat haline getirilmiştir. Oluşturulan çalışma alanı yaklaşık olarak 307 Hektar bir alan oluşturmaktadır. Sonraki aşamada ise oluşturulan çalışma alanının arka alanında bölge ile ilişkili 500 metrelik bir arka hat oluşturulmuştur. Böylece çalışma alanının arkasında kalan fakat bölgeyle ilişkili yerleşimler alanla bütünleşmiştir.

Şekil 4. Alan belirleme çalışması

6.2. Kentsel Yenileme Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Haliç bölgesinin suyoluna bakan bölgesinde tanımlanan çalışma alanının büyük olması nedeniyle, bölgenin sosyal, fiziksel ve ekonomik yapısını anlamak amacıyla, daha evvel Tersaneler bölgesinde yapılan bir araştırmanın analizleri referans alınmıştır.

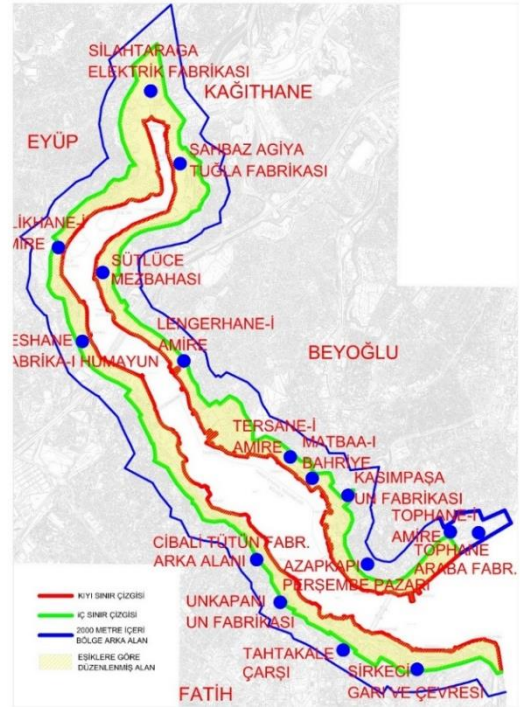
Şekil 5. Bölgesel çalışma alanı, Tersaneler bölgesi (Yerliyurt, 2008)

Yaklaşık 120 hektar alanda gerçekleştirilen referans çalışmada, 2680 yapının %58,2'sini konutların, %20'sini Konut+Ticaret kullanımının, %8,3'ünü sanayi fonksiyonlu yapıların oluşturduğu tespit edilmiştir. Zemin katlarının depo olarak kullanılma oranı ise %4,4'tür (Yerliuyurt, 2008).

Referans çalışma kapsamında alanda gerçekleştirilen anket sonucunda, işyerlerinin %91'lik bir bölümünün olası kentsel yenileme kapsamında üzerlerine düşen sorumluluk karşısında istekli oldukları görülmektedir. Tarihi İstanbul Tersaneleri için yerine gelmesi istenen fonksiyonlarda %26 oranında Park ve Dinlenme alanı, %25 oranında Sanayi alanı ve %18 oranında Üniversite veya Yüksek Okul işlevinin tercih edildiği görülmüştür (Yerliuyurt, 2008).

6.3. Kentsel Yenilemeyi Tetikleyeceği Öngörülen Kültür Endüstri Mirası

Araştırma kapsamında incelenen 307 hektarlık alanda, gerçekleşecek olası bir bütüncül kentsel yenileme programında sürece tetikleyici etki yaratacak endüstriyel miras tespiti yapılmıştır. Haliç su yolu ve arka alanında bölge kullanıcısı ile kent tarihini tekrardan birleştireceği ve sürecin önünü açacağı düşünülen tüm endüstriyel miras Şekil 6'da gösterilmektedir. Alan çalışması ve saha gezileri neticesinde bu yapı veya yapı gruplarının bir kısmının yenileme veya tadilat işlemleri uygulanarak kullanılmaya devam ettiği, bir kısmının ise terkedilmiş ya da tarihi kimliğe zarar veren işlevler ile kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir. Alan çalışması ve saha gezileri neticesinde bu yapı veya yapı gruplarının bir kısmının yenileme veya tadilat işlemleri uygulanarak kullanılmaya devam ettiği, bir kısmının ise terkedilmiş ya da tarihi kimliğe zarar veren işlevler ile kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 6. Haliç bölgesindeki endüstri mirası

Söz konusu yapı ve yapı gruplarının tamamını kapsayan bir restorasyon çalışmasına olmadığı ve günümüze kadar yapılan kentsel yenileme çalışmalarının yapı bazında gerçekleştiği görülmüştür. Bu bağlamda söz konusu yapıların tamamı incelenmiş ve olası kentsel yenilemede süreci tetikleyecek domino taşlarını belirlemek hedeflenmiştir. Değerlendirmeye alınan tüm yapılar kültürel miras özelliği bakımından çok değerli yapılardır. Yapı ve yapı alanları incelendiğinde konum olarak önemli noktalarda yer alan 4 yapı ve yapı grubunun günümüze kadar bir kentsel yenilemeye konu olmadığı gözlemlenmiştir. Bu yapı ve yapı grupları,

- Unkapanı Un Fabrikası
- Kasımpaşa Un Fabrikası
- Tersane-i Amire
- Azapkapı Perşembe Pazarı'dır.

Şekil 7. Süreci tetikleyeceği öngörülen kültür mirası

Unkapanı Haliç suyu bölgesinde günümüze ulaşan Endüstri Mirası niteliğindeki yapılardan Unkapanı Un Fabrikası, Kasımpaşa Un Fabrikası, Tersane-i Âmire ve Azapkapı Perşembe Pazarı yapı ve yapı grupları hem stratejik konumlar hem de geçmişte üstlendikleri işlev açısından tür niteliğinde olan yapı gruplarıdır. Bu yapı ve yapı gruplarının olası kentsel yenilemedeki yeri ve kültür endüstrisi açısından üstlenecekleri rolü görmek açısından inceleme yapılmıştır. Bu inceleme her yapı için 3 ana başlık altında yapılmıştır. Bu başlıklar;

- Tarihi ve kültürel önemi
- Mevcut durum analizi
- Haliç bölgesinde olası kentsel yenileme sürecinde öngörülen rolü olarak belirlenmiştir.

6.3.1. Unkapanı Un Fabrikası Tarihi ve kültürel önem

Unkapanı Un Fabrikası 1870 yılında yapım izni çıkan ve önceleri özel kişilere ait iken daha sonraları devlet tarafından işletilen önemli bir endüstri yapısıdır. Birçok binadan oluşan yapının 2 bacası bulunmakta ve 19. Yüzyıl sonlarında İstanbul Haliç bölgesi silüet fotoğraflarında yapı açıkça görülmektedir. (Karıptaş, 2018).

Değirmen Kompleksi 1940 yıllarına gelindiğinde tekrar özel mülkiyete geçmiş, bu dönemde bir yangın geçirmiş, ardından Umumi Mağazalar şirketine satılmıştır. Daha sonraları bölgede yapımına başlanan BManifaturacılar Çarşısı inşası sırasında

kompleksin ana binası yıkılmıştır. Tarihi Unkapanı Değirmeni 1980 yılında yapılan bir ihale ile Ticaret Borsasına satılmış ve otopark olarak işletilmek üzere kiraya verilmiştir (Karıptaş, 2018).

Şekil 8. Unkapanı Un Fabrikası yapısı, 1900 (Url-3)

Mevcut durum analizi

Yapının günümüzdeki durumu incelendiğinde; tamamen yok olan bölümlerinin yanında ayakta kalan kısımlarda cephe, strüktür ve malzemelerde bozulmalar görülmektedir. Değirmen binasında bulunan bacaların bir tanesi tamamen yıkılmış olup diğeri ise kısmen yıkık durumdadır. Yapının depolarından biri tamamen yıkılmış olup diğeri deponun ise döşemesi, kapı ve pencere doğramaları günümüze ulaşmamıştır. Fırın binasının güneydoğu duvarı, kapı ve pencere boşlukları özgün haliyle günümüze ulaşmış, diğeri duvarlar, çatı örtüsü ve döşemeleri ise yıkılmıştır. (Karıptaş, 2018).

Şekil 9. Bir dönem kâğıt toplayıcılar tarafından kullanılan yapı, 2013 (Url-4)

Tarihi Unkapanı Un Fabrikası bir dönem kâğıt toplayıcıları tarafından işletilmiştir ve günümüzde otopark alanı olarak kullanılmaktadır. Bir nevi kaderine terkedilmiş olan yapıya dair İstanbul Ticaret Borsası tarafından bazı girişimlerde bulunulmuştur. Mülk sahibi olan İSTİB yapının Kongre Merkezi işleviyle restore edilmesini talep ettiğini ilen etmektedir. Ancak bu konuda somut bir ilerleme bulunmamaktadır.

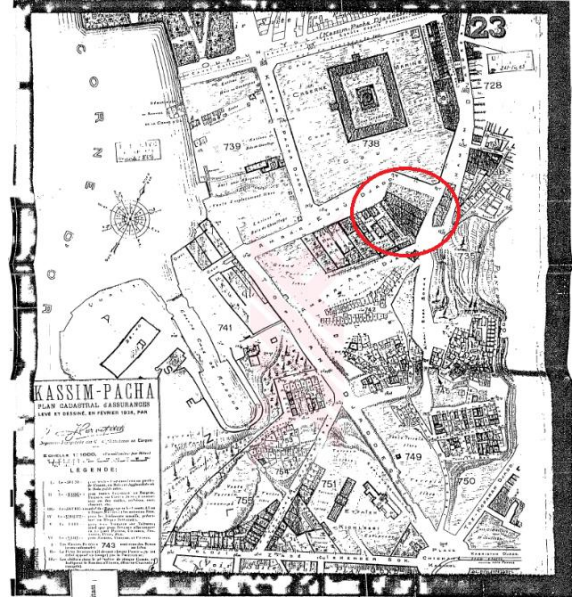
Haliç bölgesinde olası kentsel yenileme sürecinde öngörülen rolü

Tarihi Unkapanı Un Fabrikası yapısının ilerleyen dönemlerde daha fazla zarar görmemesi ve yok olmaması için güncel bir işlevle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda modern un fabrikaları da çoğunlukla kentin dış çeperlerinde konumlanmaktadır. Geride kalan mirasın yaşatılabilmesi için yapılar uygun bir işlev ile ele alınıp kente kazandırılmalıdır. Haliç bölgesinde olası bir kentsel yenilemede Tarihi Unkapanı Un Fabrikası bölgesel kimlik ve kültürel değerleri göz önüne alındığında süreci tetikleyeceği öngörülen yapılardandır.

6.3.2. Kasımpaşa Un Fabrikası Tarihi ve kültürel önem

Tarihi Kasımpaşa Un Fabrikası; Osmanlı döneminde İstanbul'un Beyoğlu ilçe sınırları içinde kalan ve günümüzde Bedrettin Mahallesi olarak geçen bölgede 19. Yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Sultan Abdülmecit tarafından bir sanayi yapısı olarak inşaatına başlanan yapı 1846 tarihli Büyükkada Değirmeninden sonra İstanbul'un ikinci büyük değirmenidir (Ezgeç, 1998).

1852 yılında inşaatına başlanan değirmen binasına 1928 yılında eklenen ikinci ve üçüncü depolarla birlikte Değirmen yapısı bir kompleks haline gelmiştir. 3 birleşik yapıdan oluşan fabrika Osmanlı Döneminden günümüze ulaşan nadir özellikte olan kültür miraslarından. İkinci dereceden tarihi yapı olarak tescillenen tarihi Kasımpaşa Un Fabrikası konumu itibari ile Haliç kıyılarında önemli bir yer tutmaktadır (Ezgeç, 1998).

Şekil 10. Petvitich haritasında Kasımpaşa Un Fabrikası, 1926 (Ezgeç, 1998)

Mevcut durum analizi

Tarihi Kasımpaşa Un Fabrikası içerisinde bulunan üç yapının etrafı günümüzde kısmen ahşap paneller ile çevrilmiş durumdadır. Tarihi binanın cephe sıvaları ve pencere söveleri dökülmektedir. İç kısımlarında yıkılan duvarların yapı içinde moloz ve çöp birikintisi oluşturduğu görülmektedir. Yapı kaderine terkedilmiş ve metruk bir vaziyettedir. Bölge sakinleri yapının evsizler tarafından kullanıldığını ve bu durumunun güvenlik riski oluşturduğunu belirtmektedir.

Şekil 11. Kasımpaşa Un Fabrikası yapılarının kuzey cephesi, 2017 (Url-5)

Tersaneler bölgesinin de eski önemini kaybetmesi Fabrika binasının kapatılmasında etkili olmuştur. 1982 yılından beri kullanılmayan yapı uzun zamandır boş ve atıl olarak durmaktadır. Bu durum yapının bozulma sürecini hızlandırmış ve yapının cephe, döşeme, çatı ve doğramalarının zarar görmesine sebep olmuştur. İstanbul'un tarihi değerlerinden

olan ve sayıları çok olmayan Değirmen yapıları korunması gereken değerlerindedir.

Haliç bölgesinde olası kentsel yenileme sürecindeki öngörülen rolü

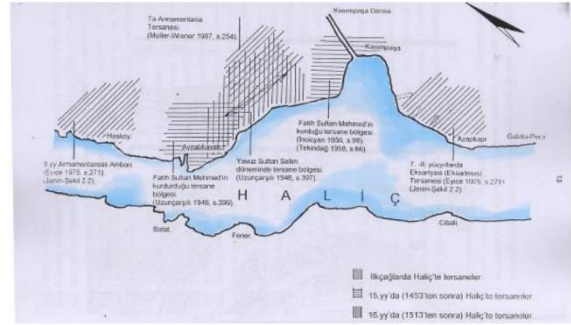
Haliç bölgesinde terkedilmiş ve bozulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerimizden olan Kasımpaşa Un Fabrikası, ne kadar bakımsız halde olsa da halen kent kimliğini ve toplumsal belleği yansıtan bir ögedir. Bölgede olası bir kentsel yenileme projesinde bu yapının bölge halkına kavuşturulması ve kamusal kullanıma yönelik biçimde işlev verilmesi süreci olumlu yönde etkileyecektir. Bölgenin kültürel mirası niteliğinde olan ve bir Endüstrileşme döneminin simgelerinden olan Kasımpaşa Un Fabrikası Haliç bölgesinin çehresine kimlik kazandıran öğelerdendir. Bütüncül bir kentsel yenileme kapsamında bölge ihtiyacı ve kullanıcı beklentileri gözetilerek yapıya uygun işlev verilmeli ve bu bağlamda çevresi ile barışık bir silüet oluşturulmalıdır.

6.3.3. Tersane-i Âmire Tarihi ve kültürel önem

Tarihi İstanbul Tersaneleri; İstanbul'un fethedilmesinin ardından 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet Han tarafından bir Camii, birkaç göz tersane ve Divanhane olarak kurulmuştur. Yavuz Sultan Selim dönemine denk gelen 1513-1514 yıllarında ise Akdeniz'de hâkimiyet kurmak adına büyük donanma ihtiyacı ortaya çıkmış ve Hasköy-Kasımpaşa arası tersanenin büyütülmesi kararı alınmıştır. 16. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise tersane birimleri 2 kilometrelik kıyıyı kaplamıştır. 1780-1784 yıllarında tersane içerisinde yapılan Kalyoncular Kışlasıyla birlikte Galata ve Kasımpaşa' da bekâr odalarında kalan kalyoncular bir düzen altına alınmıştır (Köksal, 2005).

1808-1839 yıllarında II. Mahmud döneminde İngiltere'den ithal edilen makineler teknolojik gelişim açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Tersanenin saray alanından kazandığı bölgede 1834 yılında buharlı makine ile çalışılan

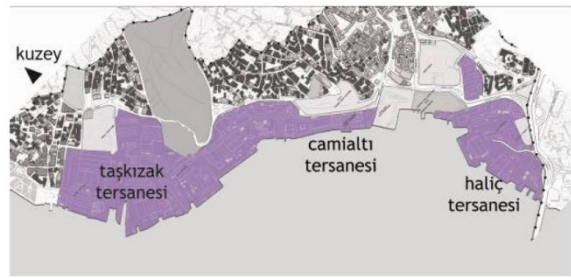
haddehane, demirhane ve buharla işleme işi yapan bıçkılıhane kurulmuştur. Böylece tersanelerde Fabrika inşa etme dönemi başlamıştır (Köksal, 2005).

Şekil 12. Haliç bölgesinde ilk çağlarda ve 15-16 yüzyıllarda Tersaneler (Köksal, 2005)

Mevcut durum analizi

Söz konusu İstanbul Tersaneleri kontrolsüz değişiklikler, olumsuz kullanıcı müdahaleleri ve hızlı bir dağılma sürecine rağmen 20. Yüzyılın sonlarına kadar genel biçimini bozmadan işlevine devam etmişlerdir. Fakat 20. Yüzyılın sonlarına doğru başlayan özel sektöre devretme ve kapatma gibi politikalarla beş buçuk asırlık Tersanelerin geleceği tehlikeye girmiştir. Daha sonraları 1995 yılına gelindiğinde Tersane bölgesi İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından sit alanı olarak belirlenmiş ve koruma altına alınmıştır (Köksal, 2005).

Şekil 13. İstanbul Haliç, Camialtı ve Taşkızak Tersaneleri (Yeşilyurt, 2008)

Endüstri mirasının yoğun olduğu Haliç kıyılarında yer alan tersaneler koruma kapsamından çıkarılmış ve "özel proje alanı" olarak ilan edilmiştir. Bununla beraber 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ismi "Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projesi" olan ve Kamuoyunda Haliçport olarak bilinen proje ilan edilmiştir. Fakat bu karar başta Mimarlar Odası

Büyükşehir Şubesi, Sivil Toplum Kuruluşları, Bölge halkı ve bazı milletvekilleri tarafından uygun bulunmayıp kararın iptal edilmesi yönünde yasal süreçlere başvurulmuştur. Bu başvuru neticesinde 2018 yılında Haliçport projesi askıya alınmıştır (Url-6).

Haliç bölgesinde olası kentsel yenileme sürecindeki öngörülen rolü

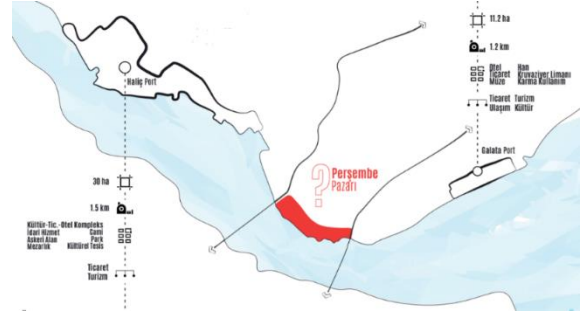
İstanbul Haliç tersanelerinin en önemli özelliği bulunduğu konum ve kapladığı alandır. Kentsel yenileme çalışmalarında kültür endüstrilerinin tetikleyici rolü düşünüldüğünde Haliç kıyılarında büyük bir alan kaplayan tarihi İstanbul Tersanelerinin değeri daha iyi anlaşılabilir. Tarihi değeri itibarı ile turizm açısından da önemli uğrak yerlerinden olan Haliç kıyılarının en göz alıcı değerleri üzerinde barındırdığı Endüstri miraslarıdır. Kentsel yenileme çalışmalarında büyük ölçekte organizasyonlar ile bölge halkı, girişimciler, yerel ve merkezi otorite ve teknik ekip sürece dâhil olmalıdır. Tersaneler bölgesi için düşünülen işlev Haliç bölgesinin kimliğini büyük ölçekte etkileyecek bir karar olacaktır. Bu sebepten çalışmalar çok dikkatli yapılmalı ve kentsel yenileme kapsamında Haliç kıyı bölgesi bir bütün halinde düşünülmelidir.

6.3.4. Azapkapı Perşembe Pazarı Tarihi ve kültürel önem

İstanbul Haliç kıyılarının tarihi/geleneksel sanayi bölgesi olan Perşembe pazarı yüzyıllardır usta, kalfa veya çırak yetiştiren Türk sanayisinin sürekliliğinin bir nişanıdır. Karaköy bölgesi tarih boyunca ticaret merkezi ve liman özelliğini koruyan kültürel bir bölgedir. Osmanlı İmparatorluğunun ilk dönemlerinde ise Galata bölgesi bir İtalyan şehrinde serbest ticaretin yapıldığı bir bölge olmuştur. 16. Yüzyılın başlarında İspanyadaki engizisyon mahkemelerinden kaçan Sefarad Musevileri Osmanlı tarafından bu bölgeye kabul edilmiş ve ardından azınlık Ermeni ve Rum tüccarlar da bölgeye yerleşmişlerdir (Url-7).

Tarihi Perşembe pazarı bölgesi İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 05.02.1992

tarihinde 3418 numaralı karar ile kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Fakat Galata bölgesi gibi Beyoğlu semtinin tarihi kimliğini oluşturan önemli bölgelerden biri olan Perşembe Pazarının da 1/5000 Ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın dışında ele alınması bütüncül bir kent dokusunun birbirinden koparılması anlamına gelmektedir.

Şekil 14. Perşembe Pazarı bölgesinin stratejik konumu (Url-8)

Mevcut durum analizi

Perşembe Pazarı bölgesinin sanayi temelini oluşturan ticari faaliyetlerin günümüzde dahi aktif olduğu potansiyeli yüksek bir bölgedir. Bu duruma rağmen bölge için düşünülen ya da organizasyonu yapılan ciddi bir kentsel yenileme çalışması bulunmamaktadır. Günümüzde Haliç Tersaneler bölgesi ve Galata bölgesi için farklı projeler gündeme getirilmektedir. Fakat bu bölgeleri birbirlerinden ayrı düşünmenin tarihi kimlik ve kültürel değerler açısından olumsuz sonuçlar doğurması muhtemeldir.

Şekil 15. Tersane Caddesinden görünüm, 2018 (Url-9)

Karaköy'ün İstanbul kentinin önemli iki noktasını birbirine bağlaması önemli bir potansiyeli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölgeler Tarihi yarımada ve Taksim-Pera bölgesidir. Otobüs, metro ve feribot gibi

ulaşım araçlarının Karaköy bölgesinden geçmesi bölgenin hareketli ve canlı bir alan olarak kalmasını sağlamaktadır. Fakat bölgedeki bakımsız-işlevsiz yapılar, kötü durumda olan çevre düzeni ve kentsel donatılardaki eksikliklerden dolayı kontrolsüz bir karmaşa bulunmaktadır. Bölgedeki atıl durumda olan yapılar, uygun olmayan işlev ile kullanılan yapılar ve boş araziler Perşembe Pazarı bölgesinin önemini azaltmakta ve toplum belleğindeki kimliğinin yıpranmasına sebep olmaktadır.

Haliç bölgesinde olası kentsel yenileme sürecinde öngörülen rolü

Haliç bölgesinde olası bir kentsel yenileme sürecinde Perşembe Pazarı ve çevresinin modern ticari bir merkez olma potansiyeli çok yüksektir. Bölgedeki kıyı boyunca uzanan yeşil bant düşünülerek kamusal kullanım alanlarının artırılması ve mevcut yapıları onarılması, yapı işlevlerinin eski dönemde olduğu gibi gruplaştırılarak daha tanımlı hale getirilmesi, yaya aktivitelerinin yapılabileceği açık alanlar oluşturulması, kentsel dokuya uygun araç park yerlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Tüm bu yapısal, çevresel hassasiyetler ve kentsel donatı eksiklikleri Perşembe pazarı ve çevresindeki Haliç bölgesi ile bir bütün halde düşünölmeli ve bölgenin tamamı ele alınarak kentsel yenileme organizasyonu yapılmalıdır.

6. DEğERLENDİRME VE SONUÇ

Kademeli olarak belirlenen çalışma alanında yapılan araştırmalar ve saha gezileri neticesinde alandaki kentsel yenileme potansiyeli irdelenmiştir. Bu irdelemeler neticesinde olası kentsel yenileme çalışmalarında süreci tetikleyeceği öngörülen yapı ve alanlar belirlenmiştir. Belirlenen bu yapı ve alanlardan bakımsız, terkedilmiş ve metruk halde olan fakat tarihi ve kültürel değeri yüksek Unkapanı Un Fabrikası, Karaköy Un Fabrikası, Tersane-i Âmire ve Azapkapı Perşembe pazarı incelenmiştir.

Yurtdışında bulunan ve günümüzde önemini koruyan tarihi kıyı alanları irdelendiğinde; bu bölgelerde yapılan kentsel yenileme

alışmalarının bütöncöl ve kapsayıcı bir yol izlediği gözlemlenmiştir. Bu ilke ile yapılan kentsel yenileme çalışmalarında bölge her açıdan yaşanabilir, birbiri ile ilişkili, tarihi sürekliliğini koruyan ve tarihi değerlerin birbiri ile bağlantısının güçlendiği alanlar haline gelmektedir. Bu alışmalar neticesinde kentin kültür kimliği göz önünde tutulmuş ve bölge değerleri korunmuş olmaktadır. Süreç içerisinde bir diğer önemli husus ise Kültür Endüstrisi olarak nitelendirdiğimiz yapı ve yapılar topluluklarının yenileme sürecine olan pozitif etkileridir. Yapı işlev ve çevre ilişkileri değerlendirilirken bölge halkı, çağın gereklilikleri ve yapının özėün değerleri göz önüne alındığında çalışma çevre ve çevre dışından dikkat çeken ve bölgesel katılımcı sayısı artan daha büyük ölçekli bir çalışma haline gelmektedir.

Araştırma kapsamında yapılan incelemeler neticesinde, Haliç Bölgesinde belirlenen çalışma alanının tarihi önem, kültürel değer ve üzerinde barındırdığı endüstri mirasının kentsel yenileme çalışmasına duyduğu ihtiyaç ortaya konulmuştur. Fakat kentsel yenileme kavramının ölkemiz bazında çağrıştırdığı ilkelerin eksikliği sebebi ile günümüze kadar bölge ölçeğinde, bütöncöl, orijinal kimliğine uygun projeler geliştirilmediği görölmüştür. Haliç bölgesinde yapılacak olası kentsel yenileme çalışmalarında alanın tamamı ele alınmalı ve bu çalışmalar içerisinde Kültür Endüstrisinin süreci tetikleyici rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kaderine terkedilmiş, kültürel değerleri yüksek ve stratejik konumları olan Unkapanı Un Fabrikası, Karaköy Un Fabrikası, Tersane-i Âmire ve Azapkapı Perşembe Pazarı'nın dönüşöme pozitif etkilerinin olacağı öngörölmektedir.

KAYNAKLAR

Azizi Sadatlou, N. (2014), 19. Yüzyıldan Günümüze Sanayi Yapılarının Modernleşme Süreci Bağlamında İrdelenmesi: Otomobil Yerleşkeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı, İzmir.

Çağan, K. (2003), Popüler Kültür ve Sanat, Yayınları, Ankara: Altinküre.

Ezgeç, P. (1998), Kasımpaşa Un Fabrikası Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karıptaş, F.S. (2018), Haliç Kıyısında Bir Sanayii Yapısı: Unkapanı Değirmeni, Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Köksal, T.G. (2005), İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış tez.

Kılıçarslan, İ. (1981). İstanbul: Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekânsal Yapı İlişkileri, İTÜ Yayınları, İstanbul.

Passic, F. (2011), Urban Renewal Altered Landscape of Albion, Morning Star (ed.), October 23, 2011, pg. 11.

Paterson J. (2015) "Urban Renewal & creative industries" Byera Hadley Travelling Scholarship Journal Series, NSW Architects Registration Board.

Yenen, Z., Yüçetürk, E. (2003), "Haliç'in Mekânsal Bütünlüğü ve Siluet İrdelemesi", Haliç 2001 Sempozyumu, Kadir Has Üniversitesi, s.591-603, İstanbul.

Yerliyurt, B. (2008), Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayi Bölgelerinde Dönüşüm Potansiyelinin Değerlendirilmesi; Haliç-Tersaneler Bölgesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Endüstrisi, İstanbul.

URL-1; <https://www.google.com/maps/> Erişim Tarihi: 27.05.2019.

URL-2; <https://www.tarihiistanbul.com/romanin-yeni-baskenti-konstantinopolis/> Erişim Tarihi: 29.07.2019.

URL-3 <http://turkeyistanbul.com/galeri/displayimage.php?pid=4792>>, alındığı tarih: 02.08.2019.

URL-4 <http://www.hayalleme.com/unkapani-degirmeni/> >, alındığı tarih: 08.08.2019.

URL-5 <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2>

017/05/12/tarihi-un-fabrikasi-curumeyeterk-edildi/ Erişim Tarihi: 15.08.2019.

URL-6; <https://www.turizmajansi.com/haber/tamin-ce-nin-halicport-unda-plan-degisti-h28344> Erişim Tarihi: 21.05.2019.

URL-7; <http://www.moment-expo.com/persembe-pazari-turk-sanayisinin-dogdugu-adres> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

URL-8; https://kentselstrateji.com/wp-content/uploads/persembe_pazari_stratejik_plan.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2019.

URL-9; <http://amakale.com/hirdavatin-kalbi-karakoy-persembe-pazari/> Erişim Tarihi: 29.08.2019.